

<http://www.sirp.ee/s1-artiklid/teater/kus-on-kodusadam/>

06.11.2015

Kus on kodusadam ...

Variuse lavastusi „Unustatud primadonna“ ja „Suurem kui saatus“ liidab tegevusaeg, peategelastel on sama sünniaasta.

PILLE-RIIN PURJE

Variuse „Unustatud primadonna“, autor ja lavastaja Heidi Sarapuu, kunstnikud Mare Kõrtsini ja Karmo Mende. Mängivad Katrin Lehismets, Heino Seljamaa, Peeter Kaljumäe, Diana Dikson-Soom ja René Soom. Esietendus 4. X teatri- ja muusikamuuseumi saalis.

Variuse „Suurem kui saatus“, autor ja lavastaja Heidi Sarapuu, kunstnikud Mare Kõrtsini ja Karmo Mende, kostüümikunstnik Jana Wolke. Mängivad René Soom, Annabel Soode, Peeter Kaljumäe, Eva Püssa, Raivo Mets, Urmas Põldma, Hain Hõlpus ja Henno Soode. Esietendus 2. II rahvusraamatukogu teatrisaalis.

„Suurem kui saatus“. René Soomi (härra Kultas) esitatud laulud on lavastuses olulised, mitte kui iseseisvad muusikali mõõtu numbrid, vaid tegelase hingestatud sisemonoloogid.

Teet Malsroos

Variuse lavastusi „Unustatud primadonna“ ja „Suurem kui saatus“ liidab tegevusaeg, peategelastel on sama sünniaasta. „Unustatud primadonnas“ vaadeldakse Estonia solisti Els Vaarmani (1908–1966) lava- ja elusaatust pärast kodumaalt lahkumist, pagulasena Rootsis. Nikolai Kultase (1908–1995) eluteele keskenduv „Suurem kui saatus“ algab meeleoluka idüllipildiga Kultase kohviku avamisest Tallinnas Vabaduse platsil 2. veebruaril 1937. Variuse esietendus toimus samal kuupäeval 78 aastat hiljem. Lavastuse lõviosa keskendub aga rängale ajale,

kui härra Kultasest pidanuks saada seltsimees: Kultase arreterimisele, hingelisele vastupidamisele ja ellujäämisele vangilaagrites.

Heidi Sarapuu ja tema 1987. aastast tegutseva Variuse teatri kultuurilooliste lavastuste põhisõnum ongi inimest kaitsev loomevõime ja -tahe, hinge elusana hoidev loomingulisus, inimesele antud ande ainulaadsus ja selle kaitsmine, pahatihti aegade ja olude kiuste. Sarapuu lavastustes on huumor ja dramatism targas tasakaalus, näitetrupi ansamblimäng muutunud aastatega üha tundlikumaks ja ühtlasemaks. Mitte iga osaleja ei haaku Variuse mängulaadi ja vaimsusega, sekka satub juhukülalisi ja nende äraeksinutunne paistab välja, aga rohkem on neid, kelles koostöö Variusega paotanud uudseid tahke (Lii Tedre, Ene Järvis, Priit Volmer, Urmas Põldma, Alo Kõrve jmt). Variuse püsinäitlejatena on erisuguseid rolle loonud René Soom ja Peeter Kaljumäe, mõlemal olulised osad ka kahes uuslavastuses.

„Unustatud primadonna“ sobib teatri- ja muusikamuuseumi interjööri, kus kohtuvad kammerlikkus ja pidulikkus. Nimategelast Els Vaarmani mängib lauljanna Katrin Lehismets, kelle sarmist hoovab kerge jahedust, sundimatut daamilikkust, primadonna üksildust. Ta laulunumbrid on lavastuse teljeks, Carmen aaria üks kõrghetki. Huvipakkuva võrdlusena kõlab salvestus Els Vaarmani laulmisest, mille kuulamiseks oleks rahumeeli võinud kauem aega anda. Vaarmani abikaasa, ärimees Erich Kaljot on Heino Seljamaa malbe muigega tõlgenduses üks versioone oma naisele pühenduvast paažist, võrreldav Artur Adsoniga. Diana Dikson-Soomi aktivist Mari tekitas publikus naerukahina, ilmudes ühtevalu reipalt taktitu retoorilise küsimusega „ega ma ei sega?“. Mari sissetung proovi, mil soov saada kibekähku intervjuu katkestab ooperiaaria, on irooniline kujund. Kirjutada kribav ajakirjanik on Variuse lavastusi läbiv tegelinski.

Lavastuse dramaatilisemat poolust, milleks Els Vaarmani haigus ja surm, tasakaalustab Peeter Kaljumäe ja René Soomi vaimukas tandem, mõlema mängus on nauditavaid nüansse. Kaljumäe rolliks muusikajuht ja kontsertmeister Verner (Nerep), väsimata tööle keskenduv, vaikne ja tõsine, kuid kavala vaatlejapilguga sõnakas mees. Kaalukas osa on Kaljumäel pianistina. Stiilselt ja peenelt karikeeritud vennike on René Soomi laulja Uno, koondkuju, kellesarnast kohtab igas teatris. Avandumbris murumütsiga, selle all lõbusalt karakterse parukaga, ühtaegu murelikult ja klatšiahnelt ringi ekslevate silmadega Uno on kõigutamatult enesekeskne, otsib arvustustest üksnes oma nime, loendab kiidusõnu, tahab iga hinna eest esineda.

Huvitav võte on tuua mängu tolleaegsed ajalehed, rootsi- ja eestikeelsed, kusjuures need ongi narmendavad vanad ajalehed – see loob ajalise distantsi, tagasivaatelisuse.

„Suurem kui saatus“ on põhihelilt Variuse viimase aja tõsisemaid lavastusi, aga just aus tõsidus puudutab – koos elujaatusega. Reaalsete eluraskuste väljavalgustamine, inimlik vastupanuvõime ja iseendaks jäämine ajaloo rataste vahel – see mõjub hoiatava meeldetuletusena, kui mõttetult raiskame oma elupäevi

pseudoprobleemides rabeledes. Tekib seos Merle Karusoo elulooteatriga. Nikolai Kultase isiksus pääseb mõjule René Soomi siiras ja soojatoonilises, vaikselt väärikas rollis. Soomi lavaelust kiirgab kaitsekihita headuse võlu, mis üsna haruldane. Esimese hooga kisub sõnastama, et eks ole julgustavalt vanamoeline – aga kui järele mõelda, siis see ongi see eetiline eluhoiak, mida Variuse lavastusi vaadates juba üle veerandsaja aasta olen kogenud ja jaganud. Siin peitub põhipõhjus, miks sellest teatrist üha hingepidet leian.

Lavastuse mälupildilisus on leidlikult vormistatud dokumentaalse raamiga: kuuleme Nikolai Kultase häält Lembit Laurile antud intervjuus saates „Kirjutamata memuaare“, samal ajal riputab peategelane punases pimikuvalguses seinale fotosid (Kultas töötab pärast Eestisse naasmist fotolabori juhatajana). See omakorda haakub sirmitaguste varjuteatristseenidega, kui Kultast ähvardavad vaenulikud mehed taanduvad varjudeks. Süsteemne on Raivo Metsa lakooniline ja klaar teekond läbi erilaadsete rollide: vana kooli ärijuht Johannes Paabo; järsk vene soldat; rohmakas sulivanglas, kellega vastamisi Kultas kartmatuks jääb; lõpuks mitmeplaaniisem polkovnik.

Ilmeka, sarkastilise kaasajooksikurolli teeb Urmas Põldma, sujuvalt muundudes Oru Mihklist Orgi Mihhailiks, kusjuures salalikkus ja kättemaksuhimu kumab läbi algusest peale. On õõvastav jälgida, kuidas Org Kultase kohviku kullatoonilise laudlina endale toogaks ümber krahmab ja bravuurikalt „Katjuušat“ laulab. Ajaga kohanemise (kohanematus?) teema variatsioonid sisaldab ka lauljaambitsiooniga ettekandja Ira Pärna roll, keda Eva Püssa kujutab nipsaka maneeriga, terake hinnangulisemalt või karikeeritumalt kui tervik ehk eeldaks.

Kultase saatusele sekundeerib Peeter Kaljumäe Artur Rinnena, täpse arengukaarega mažoorist minoori. Nii René Soomi kui ka Peeter Kaljumäe esitatud laulud on lavastuses olulised, mitte kui iseseisvad muusikali mõõtu numbrid, vaid tegelaste hingestatunud sisemonoloogid. Laul saab osaks eneseväljendusest, mis aitab inimesel ellu jääda – nagu ka väljamõeldud lood, mida Artur Rinne Siberis oma kaasvangidele jutustab ja milles ta hilisemate raamatute läte.

Oluline on Variuse laval elav muusika, muusikute Hain Hõlpuse ja Henno Soode kohalolek. Hellust ja hardust lisab nooruke Annabel Soode Kultase tütre Kristi osas: küüditamisel isast lahutatud lapse kirjad on liigutavad, nii ka heliseval häälel lauldud laulud. Seejuures saab lavastuslikult täpseks ajamärgiks Kristi koolivorm pioneerikaelarätiga, venekeelne näärilaul, luuletused Leninist ja Stalinist ... See võimendab ajastu absurdi, kuid ei lõhu inimlikku tuuma, isa ja tütre taaskohtumine süvendab lootust.

Mõtlemata paneb lavastuse „Suurem kui saatus“ finaali, mis suubub tänapäeva. Tagaseinale projitseerub kohviku praegune nimi Wabadus. René Soomi härra Kultas seisatab hetkeks eeslaval, kuulatab laulu „Igal majakal oma tuli“, küsib silmadega endalt ja meilt, siin ja praegu: „Kus on kodusadam, kas sa tead?“ Rahvusraamatukogust Vabaduse väljakule jõudes vaatlen õhtuhämaras helendavat sõna Wabadus – kas see paik ei peaks taas kandma Kultase nime? Samas võpatan:

Wabaduse kõrval laiutab pealetükkiv ja kentsakas ebasõna „Vabank“. Tundub, et sellel pealinna väljakul ei ole härra Kultase väarikale nimele (veel?!) kohta.